

Jarosław Matysiak
Poznań

**MATERIAŁY STANISŁAWA WĄSOWICZA
(1915–1981)
(P.III–203)**

Stanisław Witold Wąsowicz, ps. „Dubiecki” urodził się 1 grudnia 1915 r. w Petersburgu jako syn Stanisława i Anny z Sakowiczów. W listopadzie 1921 r. z rodzicami przyjechał do Polski. Uczył się w Gimnazjum i Liceum Księży Marianów na Bielanych w Warszawie a następnie, po przeprowadzce do Lublina, w Gimnazjum Humanistycznym męskim spółki cywilnej „Szkola Lubelska”, gdzie w maju 1933 r. zdał maturę.

W październiku 1933 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie. W 1935 r., w związku z przeniesieniem służbowym ojca z Lublina do Poznania, kontynuował studia prawnicze na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego (UP). Od roku 1935 uczęszczał na proseminarium, następnie na Seminarium Filozofii Prawoznawstwa prowadzone przez Czesława Znamierowskiego.

Podczas studiów w Poznaniu Stanisław Wąsowicz od czerwca 1936 do czerwca 1938 r. pracował w Państwowym Banku Rolnym Oddział w Poznaniu jako referent kontraktowy.

W czerwcu 1938 r. ukończył studia prawnicze uzyskując tytuł magistra praw. Po ukończeniu studiów nadal pracował w Państwowym Banku Rolnym (do końca sierpnia 1939 r.) oraz uczęszczał na zajęcia w ramach Seminarium Filozofii Prawoznawstwa na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP.

W styczniu 1939 r. uzyskał od rektora UP nominację na stanowisko asystenta wolontariusza przy Seminarium Teorii i Filozofii Prawa.

W wojnie obronnej Polski 1939 r. Stanisław Wąsowicz uczestniczył jako ochotnik walcząc w 1 dywizjonie konnym w Zgrupowaniu Kawalerii ppłk. Kazimierza Halickiego będącej częścią Grupy Operacyjnej „Dubno”. 25 września po walkach w okolicy Rawy Ruskiej dostał się do niewoli niemieckiej, z której uciekł już w październiku 1939 r.

W listopadzie 1939 r. wrócił do Poznania, skąd po wysiedleniu w styczniu 1940 r. przez Niemców do Generalnego Gubernatorstwa zamieszkał w Warszawie u rodziny ojca. Od lutego 1940 do stycznia 1944 roku pracował jako aplikant-wolontariusz (bez nominacji, wynagrodzenia i zezwolenia władz niemieckich) w Sądzie Grodzkim i Sądzie Okręgowym w Warszawie. Aplikację odbywał początkowo w Wydziale VI Karnym Sadu Grodzkiego w Warszawie a od maja 1943 w Wydziale V Cywilnym Sadu Okręgowego w Warszawie. W styczniu 1944 r. uzyskał od Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie nominację na aplikanta sądowego w okręgu Sądu Okręgowego w Warszawie. Na podstawie tej nominacji do końca lipca 1944 r. aplikował w Wydziale V Cywilnym Sadu Okręgowego w Warszawie.

W latach 1941–1943 uczęszczał na prowadzone przez prof. Tadeusza Kotarbińskiego tajne seminarium z Filozofii i Socjologii.

Od połowy 1940 r. Stanisław Wąsowicz działał w Federacji Organizacji Narodowo-Katolickich „Unia” – katolickiej konspiracyjnej organizacji polityczno-wojskowej. W 1942 r. struktury zbrojne „Unii” podporządkowały się Armii Krajowej, a pion cywilny – zachowując autonomię organizacyjną – w 1943 r. połączył się ze Stronnictwem Pracy (SP). Z ramienia SP delegowany został do prac w Departamencie Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu na Kraj, gdzie był kierownikiem referatu prawnego w Wydziale Bezpieczeństwa i zajmował się przygotowywaniem tekstów ustawodawczych na okres powojenny.

W okresie grudzień 1942–czerwiec 1943 był słuchaczem konspiracyjnej szkoły podchorążych AK, którą ukończył w stopniu kaprała podchorążego. Od lipca 1943 r. do lipca 1944 r. zajmował się szkoleniem wojskowym sekcji plutonu, do którego miał przydział.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego już jako plutonowy podchorąży walczył w 2 kompanii VIII Zgrupowania „Bicz” AK dowodzonego przez Mariana Mokrzyckiego, wchodzącego w skład Grupy Bojowej „Krybar” walczącej na Powiślu. Uczestniczył w ataku na Uniwersytet Warszawski oraz w obronie Powiśla.

6 sierpnia 1944 r. na polecenie dowódcy Grupy Bojowej „Krybar” Cypriana Odorkiewicza ps. „Krybar”, Stanisław Wąsowicz zorganizował i redagował pismo powstańcze „Barykada Powiśla”. Początkowo pismo było organem Komisariatu Cywilnego przy dowództwie Grupy Bojowej „Krybar”, a następnie, po przejęciu administracji spraw ludności cywilnej dzielnicy Powiśle przez Delegaturę Rządu Rejonu I Warszawa-Powiśle, organem prasowo-informacyjnym tej Delegatury. Adres redakcji mieścił się przy ul. Tamka 48. „Barykada Powiśla” ukazywała się do czasu zniszczenia drukarni przez ostrzał niemiecki.

Po upadku Powstania wyszedł z Warszawy z ludnością cywilną i znalazł się w obozie przejściowym w Pruszkowie (Dulag 121 Pruszków), skąd udało mu się zbiec i znaleźć schronienie we wsi Smardzewice w powiecie Tomaszów Mazowiecki.

W marcu 1945 powrócił do Poznania i podjął pracę w charakterze asystenta, a od kwietnia tegoż roku – starszego asystenta przy Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP kierowanej przez profesora Czesława Znamierowskiego. Prowadził ćwiczenia z logiki i teorii prawa oraz asystował na proseminariach z Filozofii Prawodawstwa i Socjologii. Na potrzeby studentów opracował *Skrypt na podstawie wykładów prof. Dr Czesława Znamierowskiego dla słuchaczy I roku Studiów Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego* (1948).

Uzyskał także przeniesienie z Sądu Apelacyjnego w Warszawie do Sądu Apelacyjnego w Poznaniu w celu ukończenia aplikacji sądowej. W listopadzie 1945 r. zdał egzamin sędziowski przez Komisję Egzaminacyjną przy Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu. Od grudnia 1945 r. odbywał aplikację adwokacką pod patronatem adwokatów: prof. Czesława Znamierowskiego, Zdzisława Hawelskiego i dra Juliana Huberta. W 1950 r. zdał egzamin adwokacki i otworzył kancelarię.

W 1950 r. obronił pracę doktorską zatytułowaną *Elementy techniki rządzenia państwem u Tacyta* przygotowaną pod kierunkiem prof. Czesława Znamierowskiego i otrzymał tytuł doktora praw. W sierpniu tego samego roku, mimo rekomendacji prof. Czesława Znamierowskiego, został zwolniony z pracy na Uniwersytecie Poznańskim.

W 1952 r. został skreślony z listy adwokatów przez Wojewódzką Komisję Weryfikacyjną, która uznała „że nie daje gwarancji wykonywania zawodu adwokata zgodnie z zadaniami adwokatury w Polsce Ludowej”. Jednak orzeczeniem Wyższej Komisji

Weryfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości Stanisław Wąsowicz odzyskał uprawnienia. Wstąpił do Zespołu Adwokackiego Nr 1 działającego w ramach Izby Adwokackiej w Poznaniu, w którym praktykował do końca życia.

W lutym 1957 r. został powołany do pracy na stanowisko adiunkta przy Katedrze Teorii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM). Od 1960 r. w ramach grupy pomocniczych pracowników naukowych jako tzw. starszy wykładowca wykładał prawo karne w Katedrze Teorii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa UAM. Ze względu na wejście w życie ustawy z dnia 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury (Dz. U. Nr 57 poz. 309), której art. 70 wprowadził zakaz wykonywania zawodu przez osoby zajmujące stanowiska, m. in. pracownika nauki, Stanisław Wąsowicz w sierpniu 1964 r. zrezygnował z pracy na Uniwersytecie.

Był aktywnym działaczem samorządu adwokackiego. W 1956 r. na Walnym Zjeździe Adwokatów Izby Poznańskiej został wybrany członkiem Rady Adwokackiej. Pozostawał w jej składzie – stale wybierany na kolejne kadencje – aż do 1976 roku. W latach 1967–1976 był wicedziekanem, a następnie jeszcze przez trzy lata członkiem Wyższej Izby Dyscyplinarnej. Był także członkiem Zrzeszenia Prawników Polskich (ZPP).

Za udział w działalności konspiracyjnej i zawodowej otrzymał Odznakę Grunwaldzką (1946), Medal „Za Warszawę” 1939–1945 (1947), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznakę „Adwokatura PRL” oraz Złotą Odznakę ZPP.

Stanisław Wąsowicz zmarł 20 stycznia 1981 w Poznaniu. Został pochowany 26 stycznia na Cmentarzu Komunalnym nr 2 na Junikowie (pole 14, kwatera 3, rząd 3, miejsce 12, grób rodzinny).

Materiały Stanisława Wąsowicza zostały przekazane do Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu w lipcu 2025 r. (ks. nab. „B” 514). Zespół został uporządkowany i zinwentaryzowany przez Jarosława Matysiaka w październiku 2025 r. Zawiera materiały z lat 1933–1974 i są to materiały szczątkowe. Spuścizna została podzielona na 2 zasadnicze grupy zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

Grupa I, licząca 4 jednostki archiwalne (j. a.) z lat 1945–1950 zawiera fragmenty pracy doktorskiej autora spuścizny, rozdziały pracy będące prawdopodobnie fragmentem większego opracowania oraz wykłady.

Grupę II, składającą się z materiałów z lat 1933–1974 i liczącą 7 jednostek archiwalnych, zawiera nieliczne materiały biograficzne, wspomnienia z czasów kampanii wrześniowej i Powstania Warszawskiego, nieliczną korespondencję, materiały osób obcych i druki. Na uwagę zasługują wspomnienia z okresu II wojny światowej (j. a. 6). Autor spuścizny pisząc o przeżyciach w 1939 r. pisał o sobie w trzeciej osobie i używał imienia Maciej. Interesujące są też wspomnienia z okresu Powstania Warszawskiego, kiedy Stanisław Wąsowicz walczył w Grupie Bojowej „Krybar” i redagował biuletyn „Barykadę Powiśla” (j. a. 7–8).

Po uporządkowaniu i zinwentaryzowaniu zespół Stanisława Wąsowicza obejmuje 0, 04 mb. W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu nadano spuściznie sygnaturę P. III-203. Inwentarz zawiera 11 j. a.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Stanisława Wąsowicza, PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, sygn. P. III–203, j. a. 5.
2. Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,teczka personalna Stanisława Wąsowicza, sygnatura 263/133.
3. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, Poznań 1958, s. 72, 85, 115, 116.
4. Witold Knoppek, *Adwokat dr Stanisław Witold Wąsowicz (1915–1981)* – „Palestra” 26/1–3(289–291), s. 120–122.
5. Krzysztof Krasowski, *Zarys dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Poznaniu 1919 – 2004*, Poznań 2004, s. 160.
6. Marek Smolak, Czesław Znamierowski. *W poszukiwaniu sprawnego państwa*, Poznań 2007, s. 133.
7. <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-wasowicz,47800.html>, 09 października 2025.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–4
II. Materiały biograficzne, korespondencja, materiały osób obcych, załącznik	5–11

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. *Elementy techniki rządzenia państwem u Tacyta*
Fragmenty pracy doktorskiej
Ok. 1950, masz., l., k. 125
2. *Geneza państwa i uzasadnienie władzy państwowej*
Podmioty prawa (podmioty stosunku prawnego)
Rozdziały pracy będące fragmentem większego opracowania (?)
B. d., rkp., l., k. 25
3. *Historia filozofii praktycznej*
Wykłady
1945–1946, rkp., l., k. 26
4. *Wstęp do nauk prawnych*
Wykłady
1949/1950, rkp., l. i sz., k. 14

II. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, KORESPONDENCJA, MATERIAŁY OSÓB OBCYCH, ZAŁĄCZNIK

5. *Życiorys, świadectwo urodzenia i chrztu, opinia*
1948, 1950, rkp., masz., druk., l., k. 5
6. *Las Horochów - Kamionka Strumiłowa - Toporów - Kamionka Strumiłowa - Mosty Wielkie - Stacja Zielona - folwark Marmeroszów - niewola Rawa Ruska*
Wspomnienia
Ok. 1945, rkp., l., k. 9

7. *Barykada Powiśla*

Artykuł wspomnieniowy z poprawkami autorskimi

Ok. 1945, rkp., masz., l., k. 31

8. *Nasz front był w Warszawie. Wspomnienia o ludziach powstania*

Artykuł wspomnieniowy z poprawkami autorskimi

Ok. 1945, rkp., masz., l., k. 38

9. List Stanisława Wąsowicza do babci

Dyrekcja Instytutu Zachodniego w Poznaniu

Koło Prawników i Ekonomistów Studentów Uniwersytetu Poznańskiego

Zarząd Zawodowego Związku Polskich Artystów Plastyków

Związek Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację w Poznaniu

Korespondencja wychodząca i wpływająca

1931, 1947, rkp., druk., l., k. 11

10. *Dialektyka marksistowska*

Etyka marksistowska a etyka religijna

Marksistowska koncepcja człowieka. Humanizm socjalistyczny

Artykuły nieustalonego autorstwa

1974 i b. d., rkp., masz., l., k. 25

11. „Skry. Pismo uczniów Szkoły Lubelskiej”, zaproszenia

Druki

1933, 1947, k. 5+s. 21